

УДК 94 (47) «1943–1948»

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2023.3.212>

Людмила Бабенко*

ДОЛЯ ЄПИСКОПА СОЮЗУ ХРИСТИЯН ЄВАНГЕЛЬСЬКОЇ ВІРИ ПАНАСА БІДАША У КОНТЕКСТІ ОБ'ЄДНАВЧОГО ПРОЦЕСУ (НА МАТЕРІАЛАХ АРХІВНИХ СПРАВ НКВС-МДБ)

Анотація: На матеріалах архівно-кримінальних справ радянських органів держбезпеки досліджено роль єпископа союзу Християн євангельської віри п'ятидесятників (ХЄВ) Панаса Бідаша у боротьбі за свободу віросповідання. Показано цілеспрямований вплив органів радянської влади та оперативних підрозділів Наркомату державної безпеки – Міністерства державної безпеки на очільників і віруючих громад християн євангельської віри з метою повного контролю за їх діяльністю та об'єднання з баптистами. У результаті агентурно-оперативних дій спецслужбам вдалося під час створення Всесоюзної ради євангельських християн-баптистів (ВРЄХБ) схилити до співпраці її керівництво.

Ключові слова: ВРЄХБ, євангельські християни-баптисти, п'ятидесятники, репресії, НКДБ-МДБ, таємний агент, дисидентство

Сучасна історична наука пропонує всім, хто виявляє інтерес до історичного минулого, низку нових підходів, що дають змогу побачити нові сенси і ракурси суспільно-політичних, духовно-релігійних, економічних та інших процесів. До одного з таких аспектів привертає увагу книга, за редакцією Пітера Берка «Нові підходи до історіописання», що двічі виходила в українському перекладі. У передмові до другого видання підкреслювалося, що «...нова хвиля історіописання намагається відійти від спекулятивної історії та політичної історії “великих людей”, зосереджуючи натомість увагу на структурах і масових процесах, на невидимих дієвцях історії – пересічних людях, щоб розуміти не телеологію, а конкретну механіку перебігу історії»¹. Пітер Берк пропонує відхилитися від «погляду згори» традиційної історії, який зазвичай зосереджувався на «великих вчинках великих людей», зокрема й церковних діячів. Історія ж цікава з точки зору «пересічних людей та їхнього досвіду соціальних змін»². Тож у цій статті авторка аналізує державну політику щодо протестантської конфесії християн євангельської віри в радянській Україні через призму конкретної особи – Панаса Івановича Бідаша. Метою є оприявлення фактів політичного і силового тиску органів держбезпеки на послаблення впливу зазначеної конфесії на суспільні настрої, перетворення її на об'єкт маніпуляцій в об'єднавчому процесі з баптистами, що знайшло відображення в агентурно-оперативних та архівно-кримінальних документах НКДБ-МДБ середини 1940-х рр.

---

* Бабенко Людмила Леонідівна – доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії України Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (Полтава, Україна);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6828-1414>; e-mail: babenko_clio@ukr.net

¹ Нові підходи до історіописання / за ред. Пітера Берка; пер. з англ. 2-ге вид., випр. Київ: Ніка-Центр, 2010. С. 9.

² Ibid. С. 16.

Вивчення історії протестантських конфесій за радянської доби знайшло своє висвітлення у низці ґрунтовних праць українських і зарубіжних дослідників. Предмет дослідження поступово змістився в бік розкриття агентурно-оперативних технологій, витоків, особливостей, алгоритмів силового механізму антирелігійної політики повоєнного періоду в середовищі протестантів. Боротьбу віруючих за право на свободу віросповідання в умовах як відкритої, так і латентної репресивної політики радянської держави проаналізували О. Бажан та Ю. Данилюк, визначивши у своїй праці нові актуальні напрями досліджень³. До з'ясування загальних питань методів діяльності спецслужб у релігійному середовищі зверталися Д. Веденєєв та О. Лисенко⁴. Специфіку оперативних розробок протестантських конфесій у 1940–1950-х рр. аналізувала Л. Бабенко⁵. Цей тематичний напрямок поглиблювали на основі нових джерел О. Бажан та О. Лахно⁶, О. Висовень⁷, О. Коротаєв⁸.

Проте більшість дослідників фокусували увагу на дисидентській діяльності ватажків незареєстрованих в органах радянської влади громад евангельських християн і баптистів (О. Прокоф'єва, Г. Крючкова та Г. Вінса). Поза увагою історичної спільноти залишилася діяльність інших евангельських організацій СРСР, зокрема п'ятидесятників. Їхні очільники в особі П. Бідаша, І. Левчука й ін. першими майже на десять років раніше від евангельських християн-баптистів стали на боротьбу за свободу совісті в СРСР, були яскравими представниками релігійного дисидентства. Отже, у статті розкриваються діяльність і доля єпископа християн віри евангельської п'ятидесятників Панаса Бідаша, який опинився в лещатах радянських спецслужб, захищаючи релігійні переконання.

Панас Іванович Бідаш народився у 1901 р. в с. Зелене Петрівського району сучасної Кіровоградської області. Він походив із родини селян-середняків. Родина складалася з батька – Івана Опанасовича, 1878 р.н., матері – Ганни Юхимівни, 1878 р.н., та сестри Олександри, 1910 р.н. У 1920 р. Панас навернувся до Бога і став членом церкви евангельських християн (проханівців). З приїздом у 1924 р. на територію Єлисаветградського округу (з 1924 р. перейменований на Зінов'євський) евангеліста-місіонера, співробітника п'ятидесятницької місії США «Pentecostal» І. Воронаєва та його помічників Г. Понурка та Д. Пономарчука, Панас Бідаш отримав духовне хрещення та перейшов від евангельських християн (проханівців) до християн евангельської віри п'ятидесятників. Останні у 1926 р. з дозволу радянської влади утворили власний релігійний

---

³ Бажан О., Данилюк Ю. Випробування вірою : Боротьба за реалізацію прав і свобод віруючих в Україні у другій половині 1950-х – 1980-ті рр. Київ: Ін-т історії України НАНУ, 2000. 329 с.

⁴ Веденєєв Д., Лисенко О. Релігійні конфесії України як об'єкт оперативної розробки німецьких і радянських спецслужб (1943–1945 рр.). *Український історичний журнал*. 2012. Вип. 4. С. 104–126.

⁵ Бабенко Л. Протестантські конфесії в оперативних розробках радянських органів державної безпеки (1940–1950-ті рр.). *Історія релігій в Україні: Науковий щорічник*. 2018. Вип. 28. Част. 1. С. 348–366.

⁶ Бажан О., Лахно О. Заходи радянських спецслужб з обмеження опозиційного руху в середовищі евангельських християн-баптистів у 1960–1980-х рр. *З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ*. 2010. Вип. 1 (34). С. 282–300.

⁷ Висовень О. Боротьба евангельських християн-баптистів за свободу сумління. Монографія. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2017. 197 с.

⁸ Коротаєв О. Радянські спецслужби та утворення Всесоюзної ради евангельських християн-баптистів (1944–1947 рр.). *Наукові праці Кам'янець-подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки*. 2022. Т. 36. С. 115–126.

союз під назвою Всеукраїнський союз Християн євангельської віри (ХЄВ). У 1926–1927 рр. П. Бідаш був направлений керівництвом Всеукраїнського союзу ХЄВ у місіонерське відрядження на Кубань, де він проповідував у п'ятидесятницьких церквах Батайська та Ростова-на-Дону⁹. У 1929 р. П. Бідаш оселився у селі П'ятихатки Дніпропетровської області, де працював робітником в артілі імені Шевченка, пізніше – в сільській раді¹⁰.

У 1930 р. органи влади відмовили в реєстрації Всеукраїнському союзу ХЄВ, очолюваному І. Воронаєвим, і заарештували весь склад правління союзу. У результаті таких дій ОДПУ Всеукраїнський союз ХЄВ припинив своє існування, а рядові члени релігійних громад перейшли у «глибоке підпілля». Центр останнього з часом перемістився до с. П'ятихатки Дніпропетровської області, де несли служіння старші пресвітери Союзу ХЄВ, всесоюзні благовісники Г. Понурко, голова П'ятихатського об'єднання ХЄВ, та Д. Пономарчук, голова Криворізького об'єднання ХЄВ. Тут перебували й двоє найактивніших працівників союзу пресвітер Дніпропетровської общини ХЄВ М. Бут і П. Бідаш. З арештом Г. Понурка та Д. Пономарчука у січні-лютому 1930 р. «за контрреволюційну діяльність на селі» найавторитетнішим із служителів Всеукраїнського союзу ХЄВ на Дніпропетровщині залишився лише М. Бут. Передчуваючи неминучість свого арешту, він у 1931 р. висвятив у сан пресвітера замість себе П. Бідаша. Прогноз М. Бута справдився у 1932 р. – він був заарештований органами Державного політичного управління (ДПУ) «за контрреволюційну діяльність». У квітні 1933 р. така ж доля спіткала і П. Бідаша.

Через такі жорстокі репресивні заходи з боку радянської влади щодо керівників п'ятидесятницьких громад їх діяльність не активізувалася аж до 1941 р. Окупація України військами нацистської Німеччини спричинила низку трансформацій у ставленні до релігійного життя українців. Окупаційний режим толерував протестантські конфесії, встановилася відносна свобода віросповідання, чим і скористалося керівництво Всеукраїнського союзу ХЄВ. З ініціативи П. Бідаша, підтриманої Г. Понурком і Д. Пономарчуком, у грудні 1942 р. з дозволу окупаційної влади була відновлена діяльність П'ятихатської громади ХЄВ¹¹. Пресвітером громади знову було обрано Панаса Бідаша. Отримавши цей сан, він не захотів перебувати на матеріальному утриманні громади і, щоб не обтяжувати її, поєднував духовну роботу пресвітера із працею на підприємстві «Головлісдрев» П'ятихатського району¹². Завдяки активній діяльності Г. Понурка, Д. Пономарчука та П. Бідаша за короткий термін до початку 1942 р. була відновлена робота усіх п'ятидесятницьких громад Дніпропетровської області.

Загалом на кінець 1942 р. завдяки зусиллям цього активу майже всі п'ятидесятницькі громади Райхскомісаріату «Україна», розігнані у 1930-х рр. більшовиками, відновили свою діяльність¹³. Для обрання керівництва всією відновленою мережею на пропозицію Г. Понурка та П. Бідаша 1 листопада 1942 р. в с. П'ятихатки був проведений перший з'їзд

⁹ Галузевий державний архів Служби безпеки України, м. Дніпро (далі ГДА СБУ). Ф. 6 (Р). Спр. П-24610 у 8 т. Пакет № 1 з речовими доказами. Арк. 206.

¹⁰ ГДА СБУ, м. Дніпро. Ф. 6 (Р). Спр. П-24610, т. 1. Арк. 24.

¹¹ ГДА СБУ, м. Дніпро. Ф. 6 (Р). Спр. П-21827. Арк. 16

¹² ГДА СБУ, м. Дніпро. Ф. 6 (Р). Спр. П-24610, т. 1. Арк. 24.

¹³ ГДА СБУ, м. Дніпро. Ф. 6 (Р). Спр. П-21827. Арк. 16

пресвітерів помісних громад ХЄВ, на якому було проголошено відродження Всеукраїнського союзу ХЄВ, забороненого радянською владою у 1930 р. За час нацистської окупації керівництвом союзу ХЄВ в особі Г. Понурка, Д. Пономарчука та П. Бідаша тільки за попередніми підрахунками була відновлена діяльність більше 350 громад на території Дніпропетровської, Кіровоградської, Київської, Сталінської (сучасна Донецька область), Запорізької, Полтавської, Сумської та Курської областей (за чинним адміністративним поділом) загальною кількістю більше 18 тисяч осіб¹⁴. Вказані громади очолювалися помісними пресвітерами й об'єднувалися в єпархії, до яких вони входили. Єпархії мали свої адміністративно-територіальні центри, очолювані єпископами: П'ятихатська єпархія (с. Пятихатки, єпископ П. Бідаш), Дніпропетровська (м. Дніпропетровськ, пресвітер П. Санжаровський), Криворізька (м. Кривий Ріг, єпископ П. Шокало), Кам'янська (м. Кам'янське, єпископ Д. Пономарчук). Інші громади Союзу ХЄВ, які розташовувалися за межами генерального округу Дніпропетровськ в Сумській, Київській, Сталінській, Вінницькій і Курській областях, керувалися Єпископальною колегією ХЄВ¹⁵.

Найбільш активний період діяльності Панаса Бідаша починається з 1943 р. За активну організаційно-релігійну діяльність П. Бідаш був висвячений Г. Понурком і Д. Пономарчуком у сан єпископа, після чого він і очолив П'ятихатську єпархію. Суттєво активізувалася його духовна праця. Під час допитів органами НКДБ Криворізький єпископ ХЄВ П. Шокало давав П. Бідашу таку характеристику: «Бідаш при німцях розгорнув широку проповідницьку роботу, їздив з цією метою по селах, при цьому брав із собою сектантський хор своєї громади... За час німецької окупації за ініціативою Бідаша в П'ятихатках була створена недільна школа, в якій отримували сектантське виховання діти "п'ятидесятників" шкільного віку <...> В період звільнення України від німців у 1943-1944 рр. Бідаш, як місіонер союзу відвідував нещодавно звільнені Червоною Армією пункти і відновлював зв'язок із тамтешніми громадами "п'ятидесятників", брав їх на облік, проводячи в такий спосіб заходи для збереження створеного при німцях союзу "п'ятидесятників"»¹⁶.

Активна релігійна діяльність П. Бідаша й інших п'ятидесятницьких єпископів постійно перебувала в полі зору 2-го Контррозвідувального управління НКДБ УРСР. Для її припинення співробітниками НКДБ у листопаді 1943 р. була заведена агентурно-оперативна справа «Пророки»¹⁷. Її проведення НКДБ УРСР мусив узгоджувати із НКДБ СРСР, який для роботи у протестантському релігійному середовищі розробив для своїх республіканських управлінь власну директиву, згідно з якою планувалося підпорядкувати органам держбезпеки євангельські організації на теренах всього СРСР¹⁸. Аналізуючи оперативну, аналітичну та процесуальну документацію органів НКДБ, виокремлюємо три сплановані етапи виконання зазначеної директиви. На першому етапі передбачався арешт «усіх служителів культу, які були ставлениками німецької окупаційної влади», замінюючи їх «нашою перевіреною агентурою, підбраною на місці або відрядженою з інших областей,

---

¹⁴ ГДА СБУ, м. Дніпро. Ф. 6 (Р). Спр. П-21827. Арк. 17, 142, 143

¹⁵ ГДА СБУ, м. Дніпро. Ф. 6 (Р). Спр. П-21827. Арк. 17.

¹⁶ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГО). Ф. 263. Оп. 1. Спр. 58286 у 8 т. Т. 1. Арк. 207.

¹⁷ ГДА СБУ. Ф. 13. Оп. 1. Спр. 375. Арк. 126.

¹⁸ ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 565. Арк. 1, 2.

за погодженням з 3-м Управлінням НКВС СРСР»¹⁹. Паралельно з цим оперативникам на місцях наказувалося «провести нові вербовки авторитетної агентури серед різних сект у головних громадах області, які здійснюють вплив на периферійні громади і групи»²⁰. Внаслідок такого цілеспрямованого вербування серед євангеліків станом на 1947 рік кількість освідомлювачів, агентів і секретних співробітників (сексотів) в УРСР налічувала 2 392 особи. Щоб скласти більш яскраве уявлення про масштаби вербування і темпи виконання директиви про нейтралізацію п'ятидесятників, зазначимо, що з 2 392 осіб саме в 1947 р. було завербовано 606 осіб, що складає $\frac{1}{4}$ (тобто 25%) від їх загальної кількості. На основі цих статистичних даних можна висловити припущення, що агентурний апарат НКДБ–МДБ серед євангеліків України у такій кількості був сформований приблизно за 4 роки, починаючи з поступової деокупації території України в 1943 р. і початку реалізації централізованої агентурної справи «Пророки».

На другому етапі планувалося об'єднання євангельських християн і баптистів в один союз на чолі з Всесоюзною радою євангельських християн та баптистів (ВРЄХБ), в якому посади обласних і республіканських пресвітерів зайняла б нещодавно завербована агентура НКДБ²¹. З цією метою 29 жовтня 1944 р. у Москві «у відповідності до наміченого плану» НКДБ відбулася триденна нарада сорока п'яти «старійших» представників євангельсько-баптистського руху, на якій була прийнята резолюція про створення із двох протестантських союзів євангельських християн і християн баптистів єдиного союзу – ВРЄХБ з центром у Москві. Його керівним центром став однойменний орган – Всесоюзна рада євангельських християн–баптистів на чолі із Я. Жидковим²². Описуючи процес добору кадрів для створення ВРЄХБ, російська дослідниця, дисидентка Л. Алексеева, зазначала, що це були люди, «схильні до співпраці із владою»²³.

На третьому етапі найважливішим кроком реалізації централізованої агентурної справи «Пророки» передбачалося провести об'єднання п'ятидесятників із ВРЄХБ в один релігійний союз. Голова Ради у справах релігійних культів (РСРК) СРСР І. Полянський відмовив клопотанню п'ятидесятників про реєстрацію їхнього союзу та запропонував увійти до складу легально діючого союзу ВРЄХБ. Керівництво ВРЄХБ було не проти об'єднання із п'ятидесятниками, але за умови, що останні відмовляться від духовних практик, притаманних їх культу, таких як духовне хрещення та чин омовіння ніг, і стануть сповідувати баптизм. Для узгодження усіх спірних питань у серпні 1944 р. у Москві була проведена нарада керівництва ХЄВ і ВРЄХБ. На ній під тиском НКДБ керівники Всеукраїнського та Всепольського союзів ХЄВ погодилися на входження їх союзів до складу ВРЄХБ²⁴.

Для належного оформлення досягнутих домовленостей між керівниками ВРЄХБ і ХЄВ була підписана угода. Цей документ мав офіційну назву: «Угода про об'єднання

---

¹⁹ ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 539. Арк. 8.

²⁰ ГДА СБУ. Ф. 9 (УРСР). Спр. 74. Арк. 14.

²¹ ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 565. Арк. 2.

²² Крючков Г.К. Великое пробуждение XX столетия. Москва: Христианин МСЦ ЕХБ, 2008. С. 15.

²³ Алексеева Л. История инакомыслия в СССР: новейший период. 3-е изд. Москва: Моск. Хельсинкская группа, 2012. С. 150.

²⁴ ЦДАГО України. Ф. 263. Оп. 1. Спр. 58286, т. 1. Арк. 207зв.

християн віри євангельської з євангельськими християнами та баптистами в один союз», яка в науковій історіографії отримала назву «серпнева угода».

Положення угоди передбачали створення одного керівного центру в Москві, а також єдиної каси. Передбачалося, що до складу центру увійдуть і представники християн євангельської віри, які залишалися в тих самих духовних званнях, які вони мали до об'єднання. У документі також передбачався певний компроміс і в догматичних питаннях. Так, у пункті 5 вказувалося: «...обидві сторони визнають, що наповнення силою згори, про що вказано в Діях Апостолів 1:8, може відбуватися як зі знаменнями інших мов так і без знамення інших мов...». Пункт 8 констатував, що «...обидві сторони дійшли згоди утримуватись від незнайомих мов на громадських зібраннях» у разі відсутності їх тлумачення. У пункті 10 йшлося про одну з принципових догм: «...враховуючи те, що євангельські християни і баптисти не мають звичаю омовіння ніг, дійсною угодою рекомендується християнам віри євангельської з метою єднання та одноманітності богослужбового порядку вести виховну роботу проти такого роду явищ». Пункт 11 зазначав, що обидві сторони зобов'язувалися вживати усіх заходів для того, щоб «між євангельськими християнами та баптистами, з одного боку, і християнами віри євангельської з іншого, встановлювалися найщиріші братські взаємини»²⁵.

Аналіз змісту угоди дає підстави стверджувати, що справжньою метою її укладання була спроба ВРЄХБ у такий спосіб уніфікувати п'ятидесятників під власну догматику і перетворити їх на баптистів. Проте керівництво ВРЄХБ було лише виконавцем цього завдання. У листі до уповноваженого РСРК по УРСР П. Вільхового очільник структури союзного рівня І. Полянський писав: «...зазначене вище злиття давало можливість руками євангельських християн та баптистів ліквідувати "п'ятидесятників" – містичну секту з елементами віровчення, що негативно впливає на психічний стан людини та сприяє різним антидержавним тенденціям (пророцтва та інш.)»²⁶.

Отже на прикладі агентурно-оперативної справи «Пророки» та її фігурантів можна зробити висновок про те, що радянські органи держбезпеки у повоєнний період в умовах лібералізації державно-конфесійних відносин не застосовували відкритих репресій і ліквідації небажаних конфесій. Серед оперативних технологій НКДБ–МДБ зростає роль використання впливу через агентурний апарат для прийняття потрібних рішень, у цьому випадку завербованих агентів у складі ВРЄХБ.

Згідно з досягнутими домовленостями об'єднання громад ХЄВ із ВРЄХБ покладалося передусім на лідерів п'ятидесятницького руху єпископів Д. Пономарчука та П. Бідаша, які й підписали «серпневу угоду». Але, отримавши можливість легально відправляти релігійні служби, вони усунулися від її виконання. Ба більше, почали використовувати легалізацію, отриману від «серпневої угоди», як можливість для легального впливу на євангельських християн і баптистів з метою навернення баптистів у п'ятидесятництво.

Такі тенденції швидко помітило й керівництво МДБ. 21 червня 1946 р. у своєму звіті до Москви міністр держбезпеки УРСР С. Савченко вказував: «Одним із великих недоліків у справі успішного об'єднання є той факт, що особи, які підписали угоду про об'єднання з боку п'ятидесятників – Пономарчук і Бідаш, слабо реалізують дану угоду. Якщо ж

---

²⁵ ГДА СБУ, м. Дніпро. Ф. 6 (Р). Оп. 1. Спр. П-24610 у 8 т. Пакет № 1 з речовими доказами. Арк. 117.

²⁶ Державний архів Дніпропетровської області. Ф. Р-6463. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 21.

Пономарчук <...> все ж проводить об'єднавчу роботу, то Бідаш абсолютно ніякої роботи в цьому напрямку не проводить, і дуже часто сам є учасником нелегальних збіговиськ»²⁷. Тому, за даними С. Савченка, із «600 громад сектантів-п'ятидесятників із загальною кількістю членів 18 186 чоловік прийняли умови угоди 324 громади у кількості 15 600 чоловік. Із цього числа 73 громади в кількості 1 950 чоловік влилися у ВРЄХБ, а інші 251 громада з 13 650 чоловік членів, прийнявши угоду про об'єднання, зареєструвалися як самостійні громади, підпорядковані ВРЄХБ, але по суті залишилися вірними своїм традиціям»²⁸. До того ж міністр був стурбований такою вкрай небезпечною тенденцією, коли в громадах, де об'єднання євангельських християн і баптистів із п'ятидесятниками вже відбулося, «п'ятидесятники досягли значних успіхів у справі схилення євангельських християн баптистів у п'ятидесятництво. В результаті цього до п'ятидесятників переходять не тільки окремі сектанти євангелісти-баптисти, але й цілі їх групи»²⁹. Причини цього він вбачав у тому, що «проповідницькі кадри п'ятидесятників <...> у своєму риторичному розвитку та за організаторськими здібностями стоять вище проповідницьких сил євангельських християн баптистів, у результаті чого останні нічого не можуть протиставити»³⁰.

Отже слід констатувати, що ситуація почала виходити з-під контролю і для її подальшого корегування мусили втрутитися радянські органи держбезпеки. З подачі МДБ УРСР уповноважений РСРК по УРСР П. Вільховий провів профілактичну роботу з єпископом ХЄВ Д. Пономарчуком. Як свідчать документи, в ході бесід П. Вільховий настійно рекомендував Д. Пономарчуку «долучитися до активної роботи по злиттю сект», одночасно попередивши єпископа про можливі негативні наслідки у разі його відмови³¹. Разом із цим чиновник «порадив уповноваженому секти ЄХ та Б по Україні ст. пресвітеру Андрееву запросити Пономарчука на постійне проживання до Києва, надавши йому місце свого помічника»³². Тобто розглядалися прийнятні форми «перевиховання» Д. Пономарчука. Очевидно тісна співпраця з Андреевим вплинула на єпископа, оскільки в документі констатувалося, що Д. Пономарчук став «змінювати свою лінію поведінки, стаючи на позиції беззаперечного виконання усіх пунктів угоди про злиття сект»³³.

Ініціативу Д. Пономарчука підтримали й інші служителі ХЄВ. Завдяки їх спільним зусиллям вже у травні 1946 р. до складу ВРЄХБ було інкорпоровано 122 громади ХЄВ загальною чисельністю близько 7 500 чоловік, що за даними республіканського уповноваженого УРСР П. Вільхового становило майже половину від легально діючих громад ХЄВ³⁴. Компроміси з очільниками громад давала баптистам реальні шанси швидкого «перевиховання» п'ятидесятників.

За сумлінно виконану роботу Д. Пономарчука було викликано до Москви, де офіційно затверджено на посаді заступника республіканського пресвітера ВРЄХБ по УРСР

---

²⁷ ГДА СБУ, м. Київ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 575. Арк. 52.

²⁸ Ibid. Арк. 50.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibid. Арк. 51зв.

³¹ Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі ЦДАВО України). Ф. 4648. Оп. 4. Спр. 4. Арк. 92.

³² Ibid. Арк. 93.

³³ Ibidem.

³⁴ ЦДАВО України. Ф. 4648. Оп. 4. Спр. 15. Арк. 21.

О. Андреева. П. Бідаша ж навпаки, за ухиляння від об'єднаної роботи, було піддано нещадній критиці та позбавлено сану єпископа³⁵. Однак це рішення не підтримала частина рядових вірян серед п'ятидесятників. Через це п'ятидесятницький рух в УРСР був розколотий на два табори, один із яких підтримував Д. Пономарчука, інший – П. Бідаша. Авторитет останнього був настільки високим, що органам МДБ довелося брати єпископа в активну агентурну розробку. Використовуючи заборонений прийом «провокація»³⁶, співробітники МДБ змусили єпископа за власною ініціативою організувати в березні 1948 р. у місті Дніпродзержинську (сучасне Кам'янське) несанкціоновані владою збори керівництва ХЄВ СРСР. Учасники зборів прийняли рішення про вихід п'ятидесятницьких громад із складу ВРЄХБ, утворення власного релігійного союзу та затвердження тексту звернення до органів радянської влади з проханням про реєстрацію релігійного союзу ХЄВ незалежно від ВРЄХБ. Прийняті рішення не вдалося втілити у життя, так як усіх учасників зборів було заарештовано прямо на місці «злочину». Найактивніше керівництво ХЄВ (П. Ільчук, І. Левчук, М. Воробей та ін.) на чолі з П. Бідашем отримали по 10 років виправно-трудових таборів. Ізоляція опозиціонерів суттєво полегшила співробітникам МДБ подальшу роботу з асиміляції п'ятидесятників³⁷.

Але, незважаючи на такі драматичні результати, незареєстрований у радянських органах влади союз ХЄВ продовжував своє «нелегальне» існування аж до 1991 р. Ним позмінно керували: до 1978 р. П. Бідаш, з 1978 р. до 1991 р. – І. Левчук, після смерті якого до керма став В. Белих.

Отже можемо стверджувати, що історична роль Панаса Івановича Бідаша у контексті об'єднаної процесу середини 1940-х рр. як єпископа союзу ХЄВ полягала в тому, щоб захистити релігійну організацію від поглинання ВРЄХБ, обстоювати її подальшу самостійність і забезпечувати функціональну незалежність від впливу радянських органів влади. На нашу думку, з цією роллю П. Бідаш відмінно впорався. Більше того, приклад єпископа П. Бідаша наслідували й так звані «чисті баптисти» в особі О. Прокоф'єва, Г. Крючкова та Г. Вінса, які у 1961 р. вийшли із складу ВРЄХБ й утворили у 1965 р. власний незареєстрований в РСРК баптистський союз «Раду церков», яка також функціонує до сьогоднішнього дня.

Liudmyla Babenko

The Fate of the Union of Evangelical Christians Bishop Panas Bidash in the Context of Uniting Process (Based on NKVD–MGB Archive Cases)

Abstract: On the basis of Soviet Security Services archive-criminal cases was researched the role of The Union of Evangelical Christians (UEC) bishop Panas Bidash in

---

³⁵ Ibidem.

³⁶ Цей прийом оперативної роботи передбачав провокування об'єкта розробки на порушення ним норм радянського законодавства з метою його арешту. Через свою неправомірність такий прийом був суворо заборонений для використання керівництвом МДБ.

³⁷ ЦДАГО України. Ф. 263. Оп. 1. Спр. 58286 у 8 т. Т. 8. Арк. 117–119.

struggle for freedom of religion. The article shows targeted influence of Soviet authorities and People's Commissariat of State Security – Ministry of State Security operational elements on Evangelical Christians (Pentecostals) leaders and religious communities with the aim of total control of their activities and union with Baptists. In 1930th the authorities refused to register the Ukrainian Union of Evangelical Christians and arrested all leaders of the Union. As a result of these actions OGPU Ukrainian UEC ceased to exist and religious communities' members were driven underground. It was documented that the center of the latter became Dnipropetrovska oblast. Here was held the activity of UEC senior presbyters P. Bidash, H. Ponurko, D. Ponomarchuk, but they were arrested in 1933. UEC communities renewed their activity in 1941. The rapid growth of Evangelical Christians communities' size and their desire to preserve their separateness caused the start of the case "Proroky" and the process of their union with All-Union Council of Evangelic Christians-Baptists. The Head of the USSR Council for Religious Cults I. Polianskiy rejected the Pentecostals application on their Union registration and proposed to join the legally registered Union VREHB. Security Services succeeded to persuade presbyter D. Ponomarchuk to agitation for the joining, P. Bidash position remained unchanged, that caused split of Pentecostals movement and religious dissidence formation. The UEC existed illegally until 1991.

Keywords: AUCECB, Evangelical Christian Baptists, Pentecostals, repressions, NKVD-MGB, secret agent, dissidence